31/03/2020

ПОДСЈЕЋАЊЕ НА ИСТОРИЈУ ПОДИЗАЊА ХРАМА ПРЕОБРАЖЕЊА ГОСПОДЊЕГ У ЗАГРЕБУ

СРПСКА ПРАВОСЛАВНА ЦРКВА У ЗАГРЕБУ*

Никола Урица**

Неће бити много наших православних житеља у Загребу, који се данас још сјећају,како је прије подигнућа садање цркве, наш стари храм Божији изгледао, а биће још много мање оних, који знаду, како смо се данашње наше цркве и опћинске куће довинули.

Да време спомен неутре и да се не заборави, како су наши прећи до опћинске куће и до храма Божјег у Загребу у опће дошли, и како је данашња наша црква подигнута,одлучио сам се ове ретке написати и у „Новом Србобрану“ обнародовати.

Стара наша црква била је католичка капелица на гробљу „свете Маргарете“ у доњем крају Загреба, где је у оно време било врло мало незнатних и трошних кућица, а много спајинских „мајура“. Преко пута од те капелице налазио се „мајур“ грофова Ердеди на оном месту, где данас стоји кућа Тирка из Карловца. Уз стару капелицу налазила се из солидног материјала подигнута једнокатна кућа, у којој је после купа куће и капелице, у касније доба становао отпремник (шпедитер) Лаицендорф на горњем спрату, а приземно

био је стан нашег пароха. Капелица налазила се дакле уавлији те куће, која се из десне стране, – дакле само из половице садашње наше опћинске зграде састојала. – Ту капелицу и кућу купили су од градскога магистрата као „колатора“ ондашње српске породице у Загребу закуповину од 4.000 форината. Тај купопродајни уговор или фагију склопиле су као купци са загребачким магистратом ове српске обитељи: Јован Штова, Прокоп Радованац, Никола и Коста Јанковић, Лука Петровић, Јаков Шушњевић, Јован Мировић, Ђоко Војновић, Томо Поповић, Ћиро и Коста Теодоро 3. фебруара 1792. године; ту су купљену капелицу приуредили у православну црквицу, коју је посветили „светом Преображењу“.

Код све дарежљивости и код свега пожртвовања није тих наших 10 до 11 обитељи било у стању, уздржавати сталног пароха, за то се само на дане великих празника света литургија служила, и то по изасланику из манастира Лепавина. У ту нашу црквицу ишли смо преко авлије, а улазили смо у њу као у какав подрум преко две степенице. Мали иконостас, две мале певнице и у мушкој цркви 8, а у женској 6 столица запремило је цео простор црквице, која је имала и мали кор, на коме су, као харинге стрпане, могле стати само 4 особе.

Ако је црквица и била малена и незнатна, али је зато ипак своме светом звању потпуно одговарала на дику и славу оне шачице људи, који су је издржавали, а уза њу после и свога свештеника, -Ђорђа Николића, – и свога појца Шпиру (не сјећам се више за његово презиме), коме у појању на далеко није било премца. Кад је на велике празнике на кору певала солопартије госпођица Мимика, кћерка Анастаса Поповића, а после супруга мајора Стевана пл. Милетића, оца овдашњег бившег позоришног интенданта, а за певницом Шпиро певао ирмосе, није било душе у црквици, која не би Бога хвалила, што јој је дато, да се свога православља може науживати.

Тако смо сретно и спокојно животарили све до године 1860. и 1861., кад је у Загреб дошло више православних обитељи због подигнућа дворскога дикастерија у Бечу, и намесничкога већа, септемвирата и банскога стола у Загребу.

Мала наша црквица постаде на једанпут премалена, тако да су – особито приликом великих празника – многи верни морали у авлији слушати литургију и дивно појање, које не хтедоше занемарити.

Морало се дакле помишљати на градњу нове цркве, а помисао та родила се у песничкој глави нашег неумрлог песника, а за онда септемвира Јована

Суботића, мога доброга и незаборавнога пријатеља. На Водени понедељак (други дан Ускрса) 1861. пође он са својом добром и милом кћерком – Фемком – (сада жали Боже већ покојном супругом Јована Барака из Карловца) на јутрењу, пак пролазећи мимо мога стана падне им на памет, да мене полију, што им је и успјело те сам и ја с њима пошао у цркву. Идући после јутрења кући у Горњи град, рече Јован мени уз пут: „Јесте ли чули, – браца Нико – скрајње је време да подигнемо нову цркву, јер је како сте и сами видели, данас било више побожнога света у авлији, него ли у цркви, а тако је било и јучер при литургији, пак ће бити и данас. „Али како ће овако сиромашна наша опћина набавити новац за градњу, одговорим му ја, а он ће на то: „Па баш о томе треба да се посаветујемо“. „Па добро, ја ћу вас молити, да дођете к мени на магистрат сутра после подне, камо ћу позвати на договор још некоје наше пријатеље“. Другог дана позовем ја на договор: Анастаса Поповића, Христу Станковића, Петра Арешића, Николу Николића, Јанкицу Малина и сина му Наума, Ђоку Гавелу, Нику Крестића, Максу Прицу, Јована пл. Шупликца, Дану Станисављевића, Јована пл. Јурковића, Мају Балтића итд.

Говор и предлог Јове Суботића о градњи нове цркве буде с одушевљењем примљен, а мени буде наложено да се постарам, да се направи план за цркву и саставе трошковници, и да се што прије сазову у скупштину сви чланови православне опћине у Загребу.

Те предрадње завлачиле су се све до јесени 1861., тако да сам сједницу опћинара могао одредити истом за дан 3./11. 1861. Та се на Магистрату у мојој уредовној соби под председањем Анастаса Поповића, председника наше црквене опћине и одржала, закључивши, да се имају за градњу нове цркве предузети све потребите мере без сваког отезања. Нацрте, прорачуне и трошковнике за грађење цркве саставио је по добивеном налогу, градски мерник Јанко Грахор, али по њему нацртани план буде, – пошто није одговарао православном архитектоничком слогу, – по ц. кр. владиномнадмернику Грајтеру преиначен, и по томе, на моју молбу преиначеном плану, буде наш данашњи храм Божји сграђен. Разуме се, да се пре свега морало постарати за грађевне трошкове. У ту циљ одржавало се више опћинских седница, у којима су се догађали чудновати призори, које нисам вољан потанко навађати; али ипак морам споменути, да би успех прилога са стране чланова опћине био јако мршав, да није опет било Јове Суботића. Кад је он у одлучној седници, која се обдржавала у дворани магистрата, опазио, да најбогатији чланови опћине оклевају уписивањем својих прилога, намигне он мени, да одем у моју собу, која је лежала уз салу магистрата, у којој је та седница обдржавана. Кад сам био у својој соби, дође

он, и сав узбуђен рекне ми: „Нико, овако нећемо ми никада доћи до цркве“. Ја на то позовем из седнице све наше поузданике, с којима смо почетку засновали грађење цркве, и ту буде после кратког договора закључено: да ми почнемо уписивањем прилога. – Вративши се натраг у бурну седницу, узме Јован Суботић онај табак, на ком се имало обавити уписивање, те као први потпише велику своту, нашто и ми остали заснивачи потписасмо прилично знантне своте. Кад су то богаташи видили, неостадоше ни они иза нас, и тако буде потписана прилично велика свота, (ако се не варам до 30.000 ф.), али то не бијаше ни из далека доста, да би се могло приступити градњи. Јавно сакупљање приноса, дозвољено од владе, уродило је плодом, тако, да се уз врло знатне прилоге Његовога Величанства, кардинала Хаулика, загребачког магистрата, и других високих личности, могло приступити градњи, коју су руководили и надгледали за онда вјечити црквени тутори Ђорђе Гавела и вјечити тајник и рачуница Наум Малин.

Не сећам се више колико је била прорачуната грађевна свота али се, на жалост, добро сећам, да укупна сакупљена свота није била достатна, што се већ у почетку градње доказало, и то одмах код копања фундамента.

Једно пополдне ступи у моју уредовну собу тутор Ђоко Гавела, сав узбуђен и узрујан, те викне: „Шта ћемо сада?“ „Зашто?“, упитам га ја, на што ће он: „Ми смо дубљину за фундаменте рачунали на 6 (ако се не варам) ципела, а овај час наиђосмо на гробнице и дубоке гробове, што је узроком, да морамо ићи још једанпут тако дубоко, па што ћемо сад?“ Ја похитам с њим на градилиште, где ми забринути надмерник Грајтер рече: „Ми морамо ићи испод гробница, док не дођемо на тврдо тло, а то ће изнашати најмање 13-14 стопа, дакле више него два пута толико, колико бијаше прорачунато“. Тога ради сазвана седница закључи: „Да се има даље копати“.

Смртни остаци (кости) покојника буду на гробље св. Јураја пристојно пренешени, а копање фундамента настављено. Није се зидањем дошло ни до крова, а новаца већ нестаде; али добри Јован Суботић нађе и за то лека.Његов пријатељ на страни, коме је он то наше очајно стање описао, сакупи у Москви за кратко време и посла му 14.000 рубаља и тако буде зидање сретно доготовљено. Али је требало по нацрту и плану цркву споља и изнутра пристојно украсити са теракотом. За време градње цркве морадох ја случајно у Беч, те том приликом понесем собом и скицу уређења цркве с теракотом, и походим као увек свога добротвора и пријатеља Шилера генералнога инспектора јужног жељезничкога друштва, коме у разговору споменем, да зидамо цркву и да ћу упитати фабриканта Драже-а, пошто би

он нашој сиромашној општини добавио за украс цркве потребиту теракоту.

„Кад идете Драже-у“, упита ме Шилер? „Сада, кад од вас одем“, одговорим ја. Он узе перо, извади своју посетницу, написа нешто, затвори је у куверту и рече ми: „Предајте то Драже-у!“. Кад сам то Драже-у предао упита ме он: „До кога времена требате ви теракоту, и имате ли нацрте?“.„Имам“, рекох ја и предадох му нацрте. „Имам ли ја 2 – 3 недеље времена, да те украсе по новом нацрту доготовим?“.„Имате, али молим вас, што ће набава стајати, ја то морам општини у седници приопћити и зато би вас молио, да ми дате мали прорачун?“.„Не требате га, јавите својој општини, да се сматрам сретним, да јој могу потребити материјал као дар са своје стране дати, пошто ваша општина, како ми овде мој пријатељ (Шилер) пише, не обилује големим иметком“. Ја сам се запањио, кад сам те речи чуо, захвалим му се у своје и у име општине, одем к Шилеру, да се и њему захвалим на његој доброти, а он ми рече: „Ја сам Драже-у писао, да то општини вашој поклони и да материјал пошаље на рачун нашега друштва бесплатно у Загреб“. До душе тронут загрлим ја Шилера, пољубим га и сутрадан вратим се у Загреб, те све то у седници општине приопћим, која на мој предлог закључи и посла Драже-у и Шилеру адресу захвалницу. Није прошло ни 3 недеље дана, кад ми Ђоко Гавела једног дана прије подне дође на магистрат, те ми јави, да је шпедитер Шивиц на градилиште допремио 14 сандука теракоте уз пријаву, да је и његов допремни трошак из Беча подмирен. Теракотни украси, њихова набава и достава, били су прорачунати на близу 6.000 ф. По томе нека данашња наша православна општина оцени дар Драже-а и Шилера. Сад је црква била готова, али је требало и црквених утвари и одежда за свештенике и. т. д.

Наш Јован пише опет своме пријатељу на страни, и не потраје дуго, дођоше 3 велика сандука под његовом адресом, пуни црквених утвари и одежда за епископа и његову асистенцију. Те сјајне одежде биле су у стану Јована Суботића (у горњем граду, у кући генерала Ђуре Јелачића) 4 дана изложене, те им се цео Загреб чудио и дивио.

Те одежде носи још и дан данас отац Амвросије, и кад год га видим у њима, помолим се Богу за покој душе мога незаборавног пријатеља и друга Јована Суботића. Крст на одежди епископовој везла је велика кнегиња Лајхтенбершка.

Мислим да сам овим редовима учинио своју дужност као добар син своје св. Православне цркве, коју смо онако како данас стоји, подигли великим трудом и маром, мислећи, да ће за нашу општину бити кроз низ година превелика, али кад тамо, и она је већ данас – Богу буди хвала – премалена, пак треба, да се

данашња генерација угледа у нас старе, (ја сам једини још на животу од свију) и да већ сада помишља на распрострањење нашег храма. Кад смо доградили кућу и подигли цркву, била нам је душа мирна, јер смо знали, да ће приход куће осигурати за сва времена опстанак, цркве макар и не било Срба у Загребу. За пример служила нам је Река, где је опстанак цркве осигуран од једне добротворке.

У Загребу, пред Спасово 1905.

(Нови Србобран, бр. 114, г. 1905.)

* Првобитно објављен у листу „Нови Србобран“ 1905. године уочи Вазнесења Господњег, текст је отргнут од заборава захваљујући уредништву годишњака „Љетопис“ (СКД Просвјета, Загреб 2013, стр.10-15).Недавним земљотресом у којем је девастирано културно-историјско језгро града Загреба, а унутар њега и непокретна културна баштина православне заједнице текст је добио на новој актуелности.

**Никола Урица (1825 (?). – 8. јануар 1907) службовао је као чиновник градског Магистрата града Загреба. Био је истакнути члан православне црквене опћине и један од иницијатора градње нове цркве Св. Преображења шездесетих година 19. стољећа. Активан је и у животу града, спомиње се као члан Загребачког друштва човјечности. Јавља се као сарадник у тадашњој периодици српске заједнице као и аутор књига Како је постала „унија између Хрватске и Угарске“ и Бан Левин барун Рауцх од Нуéка у правом свјетлу из 1905. године. Као директан свједок времена о којем пише у својим текстовима износи бројне детаље и мање познате чињенице о својим савременицима и догађајима у политички бурном периоду друге половине 19. стољећа. Према Умрлици гробља Мирогој покопан је 8. јануара 1907. године у доби од 82 године.

mitropolija-zagrebacka.org